

Національний університет "Львівська політехніка"

Петрик Василь Михайлович

УДК 711.424.6

АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВА ОРГАНІЗАЦІЯ
СТОЛЬНИХ ГОРОДІВ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ
ХІ –ХІІІ СТОЛІТЬ

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів-2003

MO(4Ук) + M82-00 (

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00762173 (Q)

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному
Міністерстві освіти і науки України

Науковий керівник – кандидат архітектури, доцент
Бевз Микола Валентинович,
завідувач кафедри
реставрації та реконструкції архітектурних комплексів
Національного університету "Львівська політехніка"

Офіційні опоненти – член-кореспондент Національної академії наук України
доктор архітектури, професор
Крижицький Сергій Дмитрович,
заступник директора Інституту археології НАН України

кандидат архітектури
Вечерський Віктор Васильович,
головний спеціаліст з охорони пам'яток Головного
управління архітектури та містобудування м. Кієва

Провідна установа – Державний науково-дослідний інститут теорії та історії
архітектури і містобудування Державного комітету
будівництва, архітектури та житлової політики України
(м.Київ)

Захист відбудеться 6.06 2003 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 35.052.11 у Національному університеті "Львівська
політехніка" (79013, Львів-13, вул.С.Бандери,12, ауд. 226 головного корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету
"Львівська політехніка" (79013, Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий 6.05 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат архітектури

Петришин Г.П.

№ 55.125
1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

На території Галицької землі XI-XIII ст. відомо з історичних джерел кілька міст: Перемишль, Тереховля, Звенигород, Галич, Львів. – що виконували роль княжих столиць – адміністративних центрів князівств. З-посеред інших міст Київської Русі стільні міста мали найповніший набір міських функцій: оборонних, адміністративно-політичних, економічних, релігійних та культурних. Це знайшло відповідний прояв в архітектурних атрибутах міського устрою, зокрема в широкому спектрі будівель і споруд: оборонних укріплень, княжих та єпископських дворів, палацових будівель, храмів і монастирів, житлових будівель, торговель, ремісничих майстерень. Тому столиці князівств дотепер є основним об'єктом історико-архітектурних досліджень архітектури та містобудування княжої доби. Найважливішою частиною княжих столиць були окремі укріплені містобудівні райони – "городи", де розташовувались княжі резиденції та більшість досліджених архітектурних об'єктів і комплексів, що вважаються найяскравішими зразками архітектури того часу.

Окремі аспекти архітектурно-планувальної та функціональної структури стільних міст Галицької землі XI-XIII ст. досліджували Й. Пеленський, Л. Чачковський, А. Рудницький, Т. Трегубова, О. Олійник, М. Бевз, В. Чорновус, І. Могитич, Р. Могитич, Ю.Лукомський. Проблеми формування планувальної структури, архітектурно-композиційних вирішень, архітектури стільних городів Київської Русі та Центральної Європи висвітлені в працях багатьох дослідників, зокрема А. Буніна, Н. Вороніна, Г. Мокєєва, І. Красовського, Ю. Асєєва, В. Холостенка, Г. Логвина, В. Коваленка, З. П'яновського, Й. Ванчури. Однак архітектурно-просторова організація стільних городів Галицької землі ще не була предметом окремого спеціального дослідження.

Актуальність теми дослідження впливає з:

- потреби систематизувати інформацію про архітектуру та планування стільних городів Галицької землі XI-XIII ст., що здебільшого розпорошена в періодичних виданнях історико-археологічного характеру; виробити нові теоретичні та методичні підходи до вивчення архітектурно-планувальної структури середньовічних міст Галицької землі;

- потреби структуризації та визначення характеристик складових частин міст Київської Русі, необхідної для розробки програм наукових досліджень архітектурної та урбаністичної спадщини історичних міст України, зокрема її західного регіону, а також як основи для вивчення процесів формування архітектурно-просторової структури середньовічних галицьких міст у загальноукраїнському та європейському контекстах;

- потреби вдосконалення методики регенерації історичного середовища міст Західної України. Практична реалізація пам'яткоохоронних заходів на території міських осередків, які

виникли в XI-XIII ст., вимагає міцної теоретичної бази для визначення пріоритетних напрямів діяльності у сфері охорони культурної спадщини.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ – встановити принципи функціонально-просторової організації та характерні риси архітектурно-планувальної структури стовьних городів Галицької землі і виявити закономірності їх розвитку з XI до кінця XIII ст.

Мета дослідження передбачає виконання таких завдань:

- 1) проаналізувати стан дослідженості проблеми, історичні джерела, що описують планування й архітектурні споруди стовьних городів, матеріали їх історико-архітектурних та архітектурно-археологічних досліджень; визначити основні напрямки дослідження;
- 2) розглянути методику дослідження середньовічних містобудівних комплексів у роботах попередників та розробити власну методику аналізу стовьних городів Галицької землі, виходячи з конкретних умов дослідження та стану джерельної бази;
- 3) провести структурно-функціональний аналіз города княжої доби за історичними джерелами та матеріалами історико-архітектурних і археологічних досліджень; встановити принципи функціонально-просторової організації стовьних городів;
- 4) на основі натурних обстежень та архітектурних досліджень уточнити планувальну структуру стовьних городів Галицької землі, з'ясувати характерні риси архітектурно-планувальної структури цих городів;
- 5) визначити особливості формування та закономірності розвитку архітектурно-просторової організації стовьних городів Галицької землі з XI до кінця XIII ст.

ОБ'ЄКТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ є стовьні городи Галицької землі: Перемишль, Звенигород, Теревовля, Галич, Львів.

ПРЕДМЕТОМ ДОСЛІДЖЕННЯ є функціонально-просторова організація та архітектурно-планувальна структура стовьних городів Галицької землі.

МЕЖІ ДОСЛІДЖЕННЯ: Часові межі дослідження охоплюють період XI – XIII ст. Нижня хронологічна межа визначається з моменту утвердження на Прикарпатських землях династії Ростиславичів, що заснували нові князівства: Перемишське, Звенигородське, Теревовельське і Галицьке, – об'єднані у 1141 р. в єдине Галицьке князівство – Галицьку землю. Верхня хронологічна межа визначається часом різких змін у принципах розпланування та оборонної архітектури міст (початок процесу поширення самоврядних міст) Галицької землі. Територіальні межі дослідження охоплюють землі, що належали до Галицького князівства у 2-й половині XII - 1-й половині XIII ст. – в часі його найвищого політично-економічного розквіту.

Методика дослідження. У роботі застосовані загальнонаукові методи, притаманні історико-архітектурним дослідженням історичних міст, із використанням структурно-

типологічного аналізу та ретроспективного моделювання функціонально-просторової організації столярного города.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації вперше:

- шляхом структурно-функціонального аналізу і ретроспективного моделювання визначено принципи функціонально-просторової організації столярного города княжої доби, проведено практичну апробацію теоретичної моделі в дослідженні міст Галицької землі XI-XIII ст.;
- з'ясовано принципи розпланування та визначено прийоми композиції архітектурних комплексів у столярних городах Київської Русі на прикладі столярних городів Галицької землі, виявлено характерні риси їх архітектурно-планувальної структури;
- архітектурно-просторову організацію столярних городів Галицької землі розглянуто в динаміці розвитку, що дозволило простежити трансформацію архітектурно-планувальної структури головних міст Галицької землі з XI до кінця XIII ст. і провести її періодизацію.

Зв'язок роботи з науковими програмами.

Напрямок проведеного дослідження узгоджується з основним напрямом наукової роботи кафедри реставрації та реконструкції архітектурних комплексів Національного університету "Львівська політехніка" – "Архітектурна спадщина та її збереження. Реставрація та реконструкція будівель: методологія проведення передпроектних досліджень в реставрації, реконструкції, ревалоризації архітектурних комплексів, історія розвитку архітектури та містобудівних комплексів".

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що результати роботи можуть бути використані:

- для вдосконалення методик історико-урбаністичних, історико-архітектурних та архітектурно-археологічних досліджень в українській архітектурній науці: обґрунтування використання термінів "город", "столярний город";
- для розробки практичних рекомендацій та програм пам'яткоохоронних і реставраційних заходів щодо архітектурно-містобудівної спадщини історичних міст, при опрацюванні науково-проектної документації з визначення меж історичних ареалів населених місць, реставрації, консервації та музеєфікації архітектурно-археологічних пам'яток.
- при створенні навчальних та методичних посібників з історії містобудування й архітектури України, дослідження та реставрації пам'яток архітектури та містобудівних комплексів.

Особистий внесок здобувача у працях, написаних у співавторстві.

Основні положення дисертації опубліковані в 10 наукових працях, 5 з них виконані зі співавторами. В роботах [1], [4], [9] за списком, що наведений в авторефераті, участь автора полягає в опрацюванні літературних джерел, матеріалів археологічних досліджень, у

виконанні ілюстративних матеріалів, аналізі результатів дослідження, в участі у формуванні висновків; у роботі [10] - застосування методики комплексного аналізу архітектурно-просторової організації стільного міста при аналізі матеріалів архітектурно-археологічних досліджень Львова, участь у формуванні висновків; у праці [7] – участь у формуванні постановки задачі, аналіз історичних джерел та матеріалів архітектурно-археологічних досліджень, участь у виконанні ілюстративних матеріалів, формуванні висновків.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації виголошено на наукових сесіях Наукового товариства імені Тараса Шевченка (Львів, 1997, 2001), науково-практичній конференції "Давній Галич в документах та матеріалах" (Львів, 1995), міжнародній науковій конференції "Церковне мистецтво Перемиської дієцезії" (Польща, м.Ланьцут, 1995), міжнародному семінарі "Сакрум і місто" (Львів, 1998), конференції "Галицько-Волинська держава – 800 років" (Львів, 1999), міжнародному науковому семінарі "П'ятий фасад міста" (Львів, 2001), міжнародній науковій конференції "Король Данило Романович та його місце в українській історії" (Львів, 2001), 5-ій та 6-ій Дрогобицькій краснавчій конференції (Дрогобич, 2000, 2002), щорічних наукових конференціях Інституту архітектури Національного університету "Львівська політехніка" (1995-1997, 2000-2002 рр.).

Методика досліджень апробована під час архітектурно-археологічних досліджень Галицької архітектурно-археологічної експедиції (с. Кринос, м. Галич Івано-Франківської обл., 1995-2002 рр.), Дрогобицької археологічної експедиції (м. Дрогобич, 2001), у проектних роботах Науково-дослідної лабораторії з регенерації історико-архітектурних комплексів заповідних територій історичних міст України (НДЛ-104) Національного університету "Львівська політехніка" (2000–2002 рр.). Результати дослідження стали базою для виконання дипломних проектів з реставрації та регенерації архітектурного середовища Львова, Галича, Белза на кафедрі реставрації та реконструкції архітектурних комплексів Національного університету "Львівська політехніка" (1995, 1999, 2002 рр.).

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 5-ти розділів, висновків (147 сторінок основного тексту, таблиці ілюстрацій в тексті на 36 сторінках), списку використаних джерел та літератури (297 позицій), 6 текстових та ілюстративних додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Розділ 1. Стан дослідженості архітектурно-просторової організації стільних городів Галицької землі XI-XIII ст. Розглядається стан наукового вивчення архітектурно-планувальної структури та функціонально-просторової організації стільних городів Галицької землі, визначаються позитивні аспекти та недоліки робіт попередніх років,

обирається напрям подальших досліджень.

Літописні джерела про стольні городи Галицької землі мають різний рівень інформативності (найповнішими є джерела про Галич, найскупішими – про Тербовлю та Львів). Незважаючи на те, що літописні звістки та історичні документи про згадані міста є об'єктом постійної уваги дослідників¹, більшість згаданих в історичних джерелах архітектурних об'єктів та дільниць міст дотепер не локалізовані або ж не стали предметом історико-архітектурного аналізу. Найбільш достовірним джерелом для вивчення планувальної структури міст княжої доби є матеріали архітектурно-археологічних досліджень. Історичні джерела: архівні документи, картографічні матеріали та історико-топографічні розвідки², що часто використовуються як основне джерело для вивчення видимих слідів планувальної структури історичних міст, потребують ретельного ретроспективного аналізу та обов'язкової перевірки архітектурно-археологічними дослідженнями.

Археологічні та архітектурні дослідження княжих столиць в Галичині розпочинаються з 80-х років XIX ст.³ Історико-архітектурне вивчення цих міст проводилось у таких напрямках: 1) схеми урбаністичного розвитку та функціонального зонування міст⁴; 2) аналіз та графічні реконструкції окремих архітектурних об'єктів та архітектурних ансамблів⁵; 3) гіпотетичні панорами міст і містобудівних ансамблів⁶. За останнє десятиліття слід виділити археологічні дослідження В. Барана, Ю. Лукомського, Р. Могитича, В. Петегирича, З. П'яновського, Б. Томенчука, М. Филипчука, що висвітлені в науковій літературі. Узагальнення стану історико-урбаністичних досліджень міст Галицької землі княжої доби викладені в працях А. Рудницького, М. Котляра, М. Бевза, Г. Петришин, Р. Могитича, А. Янечка, М. Рожка.

Найповнішою на даний час є інформація про досліджені архітектурні об'єкти та планування Перемишля. Багаторічні наукові дослідження Галича, Звенигорода, Тербовлі та Львова ще не дали остаточної картини їх архітектурно-планувальної структури. Історичні дослідження беззаперечно вказують на розташування літописних стольних городів в межах

¹ А.Петрушевич, І.Шараневич, М.Грушевський, Й.Пеленський, В.Ільницький, М.Голубець, І.Крип'якевич, Я.Пастернак, В.Ауліх, М.Котляр, Р.Могитич, Я.Ісасвич, В.Петегирич, А.Фенчак.

² І.Шараневич, Л.Чачковський, Й.Пеленський, Я.Пастернак.

³ Л.Лаврецький, І.Шараневич, Ю.Захар'євич, О.Чоловський, Й.Пеленський, Л.Чачковський, Я.Пастернак, О.Ратич, І.Свешніков, В.Ауліх, І.Могитич, М.Рожко, А.Жакі, Й.Фразік, А.Куниш, Е.Сосновська (Польща), Н.Тіхоміров, М.Каргер, О.Іоаннісан (Росія).

⁴ В.Мах, М.Пйонтек, А.Жакі, А.Куниш, А.Коперський – Перемишль; Л.Чачковський, А.Рудницький, Б.Тимошук, Р.Могитич – Тербовля; Й.Пеленський, Я.Пастернак, Л.Чачковський та Я.Хмільевський, А.Рудницький, Ю.Лукомський, І.Могитич та Р.Могитич – Галич; Л.Чачковський, Р.Могитич – Звенигород; І.Шараневич, О.Чоловський, А.Рудницький, О.Базарник, А.Мартинюк, Р.Могитич – Львів.

⁵ Й.Пеленський, О.Тіц та О.Воробйова, І.Могитич, Ю.Лукомський – Галич; А.Жакі, М.-Д.Німців, Й.Фразік, Е.Сосновська, Ю.Діба – Перемишль; І.Могитич, Р.Могитич, В.Чорновус – Звенигород; Л.Чачковський, Р.Могитич – Тербовля; І.Могитич, О.Базарник – Львів.

⁶ Ю.Лукомський, Т.Трегубова – Галич; Н.Лукомська – Звенигород; Т.Трегубова, О.Базарник – Львів.

адміністративних територій сучасних міст Перемишля (Польща), Теревовлі (Тернопільська обл.), Львова, с. Зенигорода (Львівська обл.). Дотепер не вщухають дискусії щодо локалізації літописного города Галича⁷. Стольні городи Галицької землі не розглядалися окремо як цілісні містобудівні об'єкти, а здебільшого - як один із структурних елементів агломерації столичного міста.

Обмеженість історичних джерел, недостатнє охоплення територій стольних городів археологічними дослідженнями зумовлює насамперед потребу визначити шляхом теоретичного моделювання принципи організації архітектурного простору стольного города, які б допомогли послідовніше проводити систематизацію розрізнених та фрагментарних джерельних матеріалів і результатів польових досліджень. Це зумовило вибір основних напрямів дисертаційного дослідження: систематизація історико-архітектурних, історичних та архітектурно-археологічних досліджень, визначення принципів функціонально-просторової організації, комплексний аналіз архітектурно-планувальної структури стольного города, проведення верифікаційних натурних обстежень та архітектурно-археологічних досліджень, аналіз планувальної композиції архітектурних комплексів і городів столичних міст, виявлення закономірностей їх містобудівних трансформацій, вироблення рекомендацій щодо майбутніх наукових досліджень і збереження пам'яток та історичного середовища на їх території.

Розділ 2. Методологічні засади дослідження архітектурно-просторової організації стольних городів Галицької землі. У цьому розділі визначається сукупність загальнонаукових (емпіричних та теоретичних) і професійних архітектурних методів та послідовність їх застосування при аналізі та відтворенні окремих архітектурних об'єктів і планувального укладу столичних городів. Дослідження архітектурно-просторової організації містобудівного об'єкту передбачає виявлення різноманітних функціональних процесів у його просторовій структурі, взаємодія яких відбувається за допомогою комунікаційних зв'язків. Основою просторової структури містобудівного об'єкту є його планувальна структура, схема якої залежить від розташування функцій та організації зв'язків.

Через те, що планувальна структура об'єктів дослідження виявлена частково, необхідно перенести застосування системного аналізу сучасних містобудівних об'єктів до об'єктів, що існували раніше. При системному підході ми оперуємо поняттями *структури* і *функції*, а основним засобом дослідження є побудова моделі, що відображає всі чинники та взаємозв'язки у системі. При моделюванні системи використовуємо структурну модель, що описує множину взаємозв'язаних елементів системи, та функціональну модель, що описує

⁷ Території с. Крилос, с. Залуква, с. Шевченкове, м. Галич Івано-Франківської обл.

дію системи. Таку методику апробували для сучасного міста К. Лінч, А. Рудницький. Методику побудови структурних моделей для аналізу містобудівних та архітектурно-будівельних систем застосовували Й. Фрідман, В. Тімохін, В. Абізов. У дисертації системою є столий город XI-XIII ст. як цілісний містобудівний об'єкт.

Архітектурно-просторова організація столий города досліджується в такій послідовності:

- визначення принципів функціонально-просторової організації столий города за допомогою системного моделювання;
- виявлення характерних рис архітектурно-планувальної структури столий городів Галицької землі;
- визначення закономірностей формування та розвитку архітектурно-просторової організації столий городів Галицької землі з XI до кінця XIII ст.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження проведено: 1) аналіз першоджерел, насамперед історичних документів у часових межах дослідження, науково-дослідних звітів; 2) порівняльно-типологічний аналіз; 3) графоаналітичний аналіз зв'язків у функціональній системі города; 4) натурні дослідження: візуальне обстеження, архітектурно-археологічні дослідження; 5) архітектурно-композиційний аналіз (графічне дослідження); 6) історико-генетичний аналіз. Послідовність цих методів формує методику дослідження, яка складається з кількох етапів, що відповідають поставленим завданням.

Архітектурний простір княжої доби проявляється передусім у планувальній структурі. Дослідники виділяють основні архітектурно-археологічні і планувальні ознаки середньовічного міста Європи та міста Київської Русі⁸, з яких вицленюються характерні риси функціональної організації, планувальної структури й архітектурної композиції столий городів. Для аналізу архітектурно-просторової організації столий города опрацьовано комплексну модель функціонально-просторової організації (ФПО), що включає модель соціальної структури міського суспільства, структурно-просторову модель, модель функціональних зв'язків города. Модель ФПО подається у формі графів, як узагальнених так і багаторівневих деталізованих типологічних схем. Методологічні засади структурно-функціонального аналізу сучасних міст спробовано адаптувати для вивчення планувальної структури середньовічного міста. Якщо в урбаністичних дослідженнях створюються динамічні чи імітаційні моделі функціональної та просторової організації міст на перспективу, то в даній роботі ця методика використовується для ретроспективного аналізу.

У дисертації розглядається методика застосування архітектурно-археологічних

⁸ А.Григорович, Л.Лещевич, Б.Черкес, П.Толочко, А.Куза, Б.Рибаков, Б.Тимошук.

досліджень до містобудівного об'єкту⁹. Потреба використання археологічних джерел визначає специфічні історико-археологічні та архітектурні методи аналізу.¹⁰ Картографування археологічних об'єктів дозволяє визначити дійсні та ймовірні межі садибної забудови міста, фрагменти вуличної мережі, церковні ділянки. Оскільки чіткі сліди наземних будівель на територіях досліджуваних міст нечисельні, їх архітектурне вирішення відтворюється за відомими науково обґрунтованими реконструкціями близьких територіально і планувально споруд XI-XIII ст.¹¹

Методи архітектурно-композиційного аналізу вивчаються на предмет застосування принципів розпланування окремих архітектурних об'єктів та їх елементів, побудови архітектурної форми (метрика, пропорції, середньовічні мірничі системи – проблема використання "вавілонів", принципи композиції) при розплануванні архітектурних ансамблів та містобудівних комплексів. З'ясовано, що методом архітектурно-композиційного аналізу було охоплено лише ряд архітектурних об'єктів столичних міст: вивчалися планувальні та просторово-композиційні особливості церкви-ротонди, палацу і частково церкви Івана Хрестителя в Перемишлі, двох храмів і палацової споруди у Звенигороді, Успенського собору в Галичі¹². Через те, що методи планувально-композиційного та історико-архітектурного аналізу до цих об'єктів не були повною мірою застосовані раніше, це призвело до суперечностей у висновках щодо датування, функціонального призначення, метричних параметрів та архітектурно-планувальної структури цих об'єктів.

Методика композиційного та метричного аналізу ґрунтується на пошуках єдиної системи мірничих одиниць, що уможливило модульну побудову споруд. Однак система застосування цих величин повинна дати можливість зберігати при цьому гармонійність співвідношень. Пропонується використати цей модульний принцип не тільки для окремих споруд, але й для архітектурних комплексів. На наступному рівні аналізується як взаєморозташування архітектурних комплексів на території міста, так і їх функціональні та композиційні зв'язки (вулиці, площі, ворота, переходи та ін.). Основні композиційні осі міста: ландшафтні, виражені архітектурними домінантами, вуличним простором. Опрацьовано методику аналізу взаємозв'язку осей та точок домінант міста з використанням планувального модуля, співрозмірного з параметрами архітектурних комплексів міста¹³.

Комплексний порівняльний аналіз дії принципів ФПО з практикою вивчення архітектурно-планувальної структури об'єктів дослідження дозволяє визначити характерні

⁹ П. Раппопорт, С. Крижицький, Р. Мручек, Ц. Бусько.

¹⁰ Д. Авдусін, Ю. Лукомський, З. П'яновський, І. Красовський.

¹¹ П. Толочко, М. Филипчук, В. Козюба, Р. Могитич.

¹² А. Жакі, М.-Д. Німців, Е. Сосновська, Ю. Діба, І. Могитич, Я. Пастернак, О. Тіц та О. Воробіова.

¹³ А. Бунін, І. Красовський, В. Вечерський.

риса та особливості їх архітектурно-просторової організації, простежити їх у процесі розвитку. В роботі використані наукові гіпотетичні реконструкції архітектурних об'єктів, комплексів та ансамблів, загального вигляду забудови городів (зокрема авторські), подані в узагальненому вигляді.

Розділ 3. Принципи функціонально-просторової організації столичних городів. У розділі вивчаються основні характеристики столичного міста та методом ретроспективного моделювання встановлюються принципи його функціонально-просторової організації. Межі "міста" визначаються насамперед трасуванням лінії оборонних укріплень. Ототожнення укріпленої території поселення і "столичного міста" – адміністративного осередку князівства можливе при наявності відповідних історичних свідчень та таких ознак: а) домінуюче розташування в просторовій структурі міського поселення (площа не менше 2,0 га); б) наявність комплексу адміністративних споруд та пов'язаних з ним об'єктів (княжий двір, єпископський двір або вотчинні монастирі, боярські двори та ін.); в) наявність монументальних, здебільшого мурованих світських та церковних споруд; г) концентрація рухомих пам'яток матеріальної культури значної вартості та високої мистецької цінності (скарби, зброя, прикраси, предмети побуту та ін.)¹⁴.

На підставі аналізу та систематизації історико-архітектурних та історичних досліджень розглядаємо "місто" як оточену оборонними укріпленнями частину території міста X-XIII ст., з осередками княжої та церковної влади, дворами бояр, духовенства, заможних ремісників і обслуговуючого населення¹⁵. Базовими і визначальними ознаками столичного міста є наявність укріплень та княжої резиденції (оборонна та адміністративна функції). На формування просторової структури міст Київської Русі впливали такі чинники: а) природничо-ландшафтний; б) оборонний; в) комунікаційний; г) соціально-топографічний (за А.Буніним), д) юридичний (статус власності та ін.); е) релігійний; є) історичний (урбаністична структура, що передувала столичному місту).

При вивченні історичних свідчень про столичні міста Галицького князівства виділено ряд згаданих в історичних документах архітектурних об'єктів та планувально-ландшафтних елементів для ідентифікації з виявленими під час натурних досліджень: у Перемишлі – княжий двір ("місто"), церква Івана Хрестителя, оборонні вежі; у Звенигороді – місто, острожні ворота, церква з іконою Богородиці; у Галичі – княжий двір з церквою Спаса у місті, церква Пресвятої Богородиці, монастир з церквою св.Івана, Німецькі ворота, лазня та

¹⁴ А.Куза, П.Толочко.

¹⁵ Поняття "міста" використовується в історичних джерелах в ширшому та вузкому значеннях: 1) "місто" як укріплений осередок адміністрації – *arx, castrum minus, burg, vlastni hrad, градъ [городъ], градъ дитиний, дитинець*. 2) "місто" як цілісна сукупність укріплених територій міського поселення – *civitas, urbs, castrum majus, var. hrad, gród*. У нашому понятті столичний "місто" зумовлює обов'язкову наявність княжого осередку на його території.

ін.: у Теревовлі – "город".

Оскільки кількість визначених об'єктів недостатня для виконання поставлених завдань, проведено аналіз літописних джерел про стольні городи Київської Русі. Це дозволило створити схему функціонально-просторових зв'язків стольного города, використану при аналізі функціонального призначення окремих об'єктів та функціональної організації цілого містобудівного ансамблю. З цією метою, на підставі аналізу історичних документів, історико-архітектурних та археологічних досліджень, картографічних матеріалів, послідовно виконуються структурно-типологічні блоки функціональних елементів города, що задають базові об'єкти моделі функціонально-просторової організації та ієрархію їх зв'язків.

Виділено наступні рівні об'єктів: місто (0), містобудівний район (1), архітектурний комплекс (2), архітектурний об'єкт (3), приміщення, конструктивні елементи (4), обладнання, рухомі елементи (5). Об'єктом детального розгляду є город як містобудівний район, в якому виділено 8 об'єктів другого рівня: оборонні споруди (1.1), княжий двір (1.2), єпископський двір (1.3), монастир (1.4), двори [городян] (1.5), церковні ділянки (1.6), комунікації (площі, вулиці) (1.7). Аналіз третього-п'ятого рівнів дозволяє ідентифікувати архітектурно-археологічні об'єкти за функціональним призначенням. Таким чином отримуємо перелік та ієрархію зв'язків об'єктів города. На основі матеріалів попередніх досліджень та теоретичних напрацювань з вивчення структури середньовічних міст, керуючись базовим визначенням города, вибудовуємо схему базових зв'язків функціонально-просторової організації города (1.1↔(1.2↔1.7↔1.5)). Ця схема є оптимальною, однак під впливом сукупності чинників вона з часом ускладнюється появою нових об'єктів та систем зв'язків. Посидання структурної схеми взаєморозташування об'єктів города, системи функціональних зв'язків та чинників впливу на них становить модель функціонально-просторової організації стольного города.

Модель ФПО має властивість розвиватися під впливом політичних, соціальних та економічних чинників. Це призводить до поступового ускладнення її структури, а на кінцевому етапі і до розпаду, що спричинений передусім втратою базових функціональних зв'язків моделі, які виконують керуючу і організуючу роль. Структура моделі ФПО стольного города передбачає її індивідуалізацію у випадку наявності чи відсутності похідних елементів. Моделювання виявило такі принципи функціонально-просторової організації стольних городів княжої доби: 1) збірності (іммаргентності); 2) динамізму розвитку; 3) спадковості; 4) сакралізації.

Принцип *збірності* (іммаргентності*) зумовлений наявністю столичного адміністративного статусу города. Основна адміністративна функція стольного города

об'єднує та організовує допоміжні функціональні елементи: оборону, житло, сакрум, обслуговування та ін. Ознаки наявності цієї функції виявляються у підпорядкованих їй структурно-функціональних елементах стольного города. Втрата столичного статусу негативно впливає на подальший розвиток города.

Принцип *динамізму розвитку*. Система ФПО стольного города під впливом сукупності чинників розвивається і тяжіє до ускладнення. Обмеження території росту лініями укріплень города призводить до перенасичення системи, що вирішується шляхом винесення з неї базових функцій або трансформації у нову містобудівну систему завдяки їх перегрупованню й територіальному розділенню (город → замок, місто).

Принцип *спадковості* діє при розплануванні нових об'єктів як на території города, так і новозакладених стольних городах. Це виражається у використанні типових планувальних рішень, конструктивних та розпланувальних прийомів.

Принцип *сакралізації* зумовлений впливом на просторову структуру города християнської ідеології, системою церковної організації і її стосунків з княжою владою. Інтеграція княжої влади та церковної ієрархії зумовлювала сакралізацію архітектурних акцентів города (княжий стіл розташовується у соборній церкві, що є символом самого "Богохранимого" города).

Розділ 4. Характерні риси архітектурно-планувальної структури стольних городів Галицької землі XI-XIII ст. У розділі проведено систематизацію та аналіз матеріалів архітектурно-археологічних досліджень столичних городів. Архітектурні об'єкти класифікуються за критерієм повноти методики їх попередніх досліджень, достовірності фіксації їх архітектурних особливостей та можливості застосування до них комплексного аналізу, зроблено їх перелік (12 монументальних споруд, що входять у склад 8-ми архітектурних комплексів), ідентифіковано функціональне призначення та використання окремих архітектурних об'єктів і ділянок території городів.

У складі комплексного аналізу проведено картографування археологічно-архітектурних матеріалів та локалізацію об'єктів досліджень на території городів Перемишля, Звенигорода, Галича, Львова та Тереховлі, їх періодизацію, інтерпретацію, архітектурно-конструктивний та планувально-композиційний аналіз. На підставі аналізу матеріалів досліджень А.Жакі, А.Куниша та Е.Сосновської зроблено спробу локалізувати з достатньою точністю рештки церкви Івана Хрестителя на дитинці города Перемишля.

В результаті нових архітектурно-археологічних досліджень на території адміністративного центру літописного Галича (городище в с.Кринос) були виявлені нові

* "Іммаргентний" – (з лат.) немежовий, центральний, визначальний.

архітектурні та археологічні об'єкти, зокрема – двоповерхові будівлі XII ст. каркасно-стовпової конструкції з глиняним та цегляним заповненням стін та металевим покриттям дахів, що належать (за типологічними ознаками) до забудови княжого двору на Галицькому городі. Схема розташування будівель була прогнозована завдяки використанню методики комплексного аналізу території города. Отже, натурними дослідженнями підтверджено правильність розробленої методики аналізу планувальної структури городів, розширено перелік об'єктів аналізу та отримано додаткові дані щодо періодизації і реконструкції планування та забудови города Галича.

При виконанні метрологічного аналізу окремих архітектурних об'єктів (ротонда, палац та церква Івана в Перемишлі; "палати" та Успенський собор в Галичі; рештки мурованих споруд у Звенигороді), визначено мірничі одиниці, що використовувались при їх розплануванні (стопа (0,31±0,32 м), лікоть, сажень, – співмірні з візантійською мірничою системою) та основний містобудівний планувальний модуль (внутрішня ширина головного храму города). Внутрішня ширина храмів попри сакральне і символічне значення служила для промірювання та зв'язки "мір" в процесі будівництва. Оскільки при розплануванні містобудівного ансамблю столичного города спочатку закладався палацовий комплекс з "божницею"-каплицею (наприклад, у Перемишлі, Галичі), то розташування та орієнтація палацу визначали основні планувально-композиційні осі подальшої забудови города.

Головний (столичний) храм на території города (найчастіше – собор) закладається на пізніших стадіях розвитку города як композиційний центр усього містобудівного ансамблю. Осі цього храму (що має відмінну від передуючої йому світської забудови орієнтацію) задають схему розпланувальних осей при подальшій забудові сусідніх ділянок. Композиційний аналіз, таким чином, дозволяє виділити хронологію розбудови архітектурних ансамблів, визначити планувально-композиційні центри городів, зіставити їх зі схемами архітектурно-просторової організації столичних міст вцілому.

Наявна джерельна база дає можливість лише схематичних реконструкцій планування городів Перемишля, Звенигорода, Галича. Автором зроблено спробу відтворення архітектурно-планувального вирішення окремих будівель, елементів забудови, оборонних споруд та архітектурних комплексів Перемишля та Галича. Підставою реконструкції є виявлений факт використання одного з внутрішніх розмірів головного сакрального об'єкту города як основного макро модуля при розплануванні розбудов та перебудов архітектурних ансамблів. Найбільш яскраво такі метричні взаємозалежності засвідчені при аналізі забудови дитинця Перемиського города, де внутрішній діаметр церкви-ротонди X-XI ст. та внутрішня ширина церкви св.Івана Хрестителя XII ст. співвідносяться як 1:2. Закономірності, виявлені при композиційному аналізі забудови Перемиського дитинця – прив'язка планувальних осей

до палацової споруди, а потім – до осей церкви Івана Хрестителя; використання цілочисельних значень макромодуля, центральна композиція розташування собору на дитинці, – використано також для реконструкції забудови центрів Звенигорода та Галича.

Зважаючи на можливу багатоваріантність гіпотетичних наукових реконструкцій, об'ємно-просторові реконструкції архітектурних об'єктів виконані в роботі схематизовано, з використанням досвіду реконструкцій попередників та власних досліджень автора (церква Івана Хрестителя в Перемишлі та Успенський собор та дерев'яні "палати" на дитинці Галича). При об'ємно-просторових реконструкціях використовуються співвідношення планувальних та висотних параметрів храмів і споруд, характерні для архітектури Київської Русі та Центральної Європи¹⁶. Дерев'яна забудова реконструюється на підставі археологічно досліджених решток з використанням досвіду просторових реконструкцій М.Рожка, П.Раппопорта, Ю.Богусевича, П.Толочка та ін.

Диференціація оборонних укріплень стольних городів виконана за планувально-конструктивними особливостями: а) кліті-городні з житловою і господарською функціями; б) насипні земляні вали, – що відображає їх різне функціональне призначення. Перший тип обслуговував постійний військовий гарнізон на території города (дружину) і безпосередньо входив до території княжого двору, другий – належав до сфери обслуговування населенням города через структуру його військово-територіальної організації (тисяча, сотня).

У дисертації запропоновано типологічну класифікацію архітектурно-планувальної структури стольних городів Галицької землі: а) за розташуванням у структурі міста – периферійний (Перемишль, Львів), центральний (Звенигород), фронтальний (Теребовля, Галич); б) за системою відношення до транспортних зв'язків: 1) транзитний, 2) відгалужений; в) за системою відкритості простору города: 1) із закритим адміністративним осередком (дитинець, замок); 2) із відкритим адміністративним осередком; за системою зв'язків структурних елементів:

Розділ 5. Особливості та розвиток архітектурно-просторової організації стольних городів Галицької землі XI-XIII ст. В розділі стольний город Галицької землі розглядається як цілісна система і як містобудівний об'єкт, що має індивідуальні риси; виявляються закономірності розвитку Перемишля, Звенигорода, Теребовлі, Галича, Львова, визначаються напрямки пам'яткоохоронних заходів на територіях колишніх стольних городів. Основними елементами архітектурно-просторової організації об'єктів дослідження є княжий двір, храм (в структурі княжого двору і поза ним), оборонні укріплення і проїзди (ворота) в них¹⁷.

¹⁶ К. Афанасєв, Ю. Лосицький, Й. Фразік.

¹⁷ У структурі Звенигорода, Теребовлі та Львова відсутній єпископський осередок із соборною церквою, тоді як в Перемишлі та Галичі вони є одними з визначальних базових елементів.

Оптимальна площа княжого двору становить 0,5 – 1 га, її вдалося з достатньою точністю окреслити для Перемишля, Галича, Теревовлі та Львова, запропоновано варіант локалізації княжого двору на території Звенигорода.

Порівняльний аналіз архітектурно-планувальних вирішень городів столичних міст виявив взаємозв'язки архітектурно-будівельної та планувальної традиції столичних городів Галицького князівства з архітектурою Київської Русі та Центральної Європи. Засвідчено наявність характерних рис планувальної структури та композиції, виявлених на об'єктах дослідження, в столичних городах Києві, Кракові, Празі, Естергомі. В Празькому Граді основним макромодулем при розплануванні архітектурних комплексів була ширина катедри Св. Віта, аналогічна закономірність виявлена на Вавелі у Кракові. Використання внутрішньої ширини храму як модуля при розплануванні архітектурного комплексу проявляється в композиції Митрополичого двору з церквою св.Софії в Києві. Це зумовлено, очевидно, особливістю архітектурного замовлення князів та вищої церковної ієрархії, що брали за приклад краші європейські і візантійські містобудівні й архітектурні зразки: а) при спорудженні соборних церков – архітектурні ансамблі Києва як центру Митрополії Русі ; б) при спорудженні світських ансамблів княжих дворів - конкретні взірці резиденцій, відомі замовникові. Отже, принцип співрозмірності можна використовувати при архітектурно-композиційному аналізі середньовічних архітектурних комплексів в інших містах Центрально-Східної Європи.

Виділено етапи розвитку столичних городів відповідно до розвитку міського поселення. Містобудівний розвиток Перемишля княжої доби (X-XIII ст.) має чотири етапи, що супроводжувались освоєнням нових територій, оточених оборонними укріпленнями: 1) X-XI ст.; 2) кін.XI- сер.XII ст.; 3) друга пол.XII- сер.XIII ст.; 4) друга пол.XIII –сер.XIV ст. В містобудівному розвитку Галича теж виділено чотири етапи: 1) кін. X – поч. XII ст.; 2) перша пол. XII ст.; 3) середина XII – середина XIII ст.; 4) друга пол. XIII ст. Етапи розвитку Звенигорода та Теревовлі відповідають загалом розвиткові Перемишля. З середини XII ст. засвідчено скорочення території Звенигорода, а з середини XIII ст. його роль як адміністративного центру перебирає Львів: 1) середина XIII ст. (1247-50 pp.) – 1261 р. (столичний город); 2) друга пол. XIII ст. – сер. XIV ст. (столичний город (замок) та місто). Максимальні площі столичних городів в кульмінаційні періоди їх розвитку: Перемишль – 31 га¹⁸ (сер. XIII ст.), Галич – 49 га¹⁹ (сер. XIII ст.), Звенигород – 12 га (1-а пол. XII ст.), Теревовля – 4 га (1-а пол. XII ст.), Львів – 4 га²⁰ (сер. XIII ст.).

Збережені архітектурні об'єкти та планувальні елементи XI-XIII ст. (дороги, оборонні

¹⁸ Город та околиний город (площа города – 11 га включно з дитинцем (1 га)).

¹⁹ Город (25 га) та околиний город (24 га), без підгороддя.

²⁰ Властивий город (пізніше – Високий замок) – 0,4 га.

споруди, забудова та ін.) впливали на подальші планувальні трансформації територій городів після втрати ними попереднього функціонального навантаження. Так, орієнтація собору Івана Хрестителя в Перемишлі визначила орієнтацію мурованої в'їзної брами Перемиського замку кінця XIII-XIV ст. Оборонні муровані замку XV-XVI ст. прив'язані до осей палацу без врахування розташування та орієнтації церкви св. Івана та орієнтації в'їзної брами. Це дозволило встановити XV-XVI ст. як верхню межу функціонування палацу, зведеного в кінці X – на початку XI ст. Побудова в сер XII ст. Успенського собору у відмінних від княжого двору планувальних осях змістила акценти композиційного центру Галича. Собор з центральною площею, вимощеною плитами алебастру, стає основною містобудівною домінантою міста, визначає основні планувальні осі подальшої забудови цієї ділянки (навіть після руйнування храму) аж до XX ст.: церква Успення Богородиці кінця XVI ст., оборонні муровані XVII-XVIII ст., каплиця св. Василя XVII ст., Митрополичі палати XIX ст.

За умовами сучасного використання території столярних городів Галицької землі класифікуються як: а) території в межах історичних центрів сучасних міст (Перемишль, Терехів, Львів); б) території в межах сільських поселень (Галич, Звенигород). За результатами дослідження розроблені методичні рекомендації визначення режимів зон охорони та реставраційних заходів для територій городів Перемишля та Галича. Концепцією проекту музесфікації Успенського собору в Крилосі, виконаною за участю автора, передбачено, окрім консерваційного трасування, заекспонування слідів заселення та забудови прилеглої території від XI до XIX ст. Це дозволить максимально виявити цінні елементи історичного середовища Крилоської гори. Методика дослідження архітектурно-просторової організації столярного міста використана також для визначення історичного ареалу м. Белза (столиці князівства у XII-XV ст.) при розробці Генерального плану розвитку історико-культурного заповідника.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Вивчення і аналіз літератури за темою дослідження показує, що столярні міста Галицької землі як окремі містобудівні комплекси досі не були окремим об'єктом архітектурного дослідження. Недостатньо вивченими є планувальна структура цих городів, функціональні зв'язки, особливості архітектурно-планувальної структури архітектурних комплексів на їх території, архітектури оборонних укріплень та ін. Це зумовлено також тим, що немає єдиного погляду на структуру українського середньовічного міста, зокрема не проведено виокремлення містобудівних та архітектурних ознак "города" в просторовій структурі столярного міста княжої доби.

2. Дослідження архітектурно-просторової організації міста як окремого району середньовічного міста вимагають використання специфічних методів, що зумовлене обмеженим характером основних джерел. Тому в дисертації, окрім усталеного набору методів дослідження історичних міст, вибрано методику ретроспективного моделювання функціонально-просторової організації столярного міста й накладення розробленої базової теоретичної моделі, як інтегрального інструменту дослідження, на архітектурно-планувальну структуру столярних міст Галицької землі: Перемишля, Галича, Звенигорода, Тербовля, Львова.

3. За результатами аналізу історико-архітектурних досліджень середньовічних міст України обґрунтовано використання терміну "столярний міст" та визначено пов'язані з ним атрибути функціональної та архітектурно-планувальної структури. Підпорядкованими місту структурними елементами міста є окольний міст (острів) чи підгороддя, поділ (посад), загородні двори та монастирі. При наявності укріпленого підгороддя чи окольного міста назва "міст" поширюється і на їх територію, що визначає двочленну структуру самого міста (а – власне міст або дитинець, б – окольний міст, підгороддя).

4. Комплексний аналіз столярних міст з використанням історичних джерел, матеріалів історико-урбаністичних, архітектурно-археологічних досліджень дозволив створити багаторівневі типологічні схеми структурно-функціональних зв'язків, характерних для цих міст: містобудівний комплекс → архітектурний комплекс → архітектурний об'єкт з оточенням → елементи архітектурного об'єкту. Встановлено стандартний перелік об'єктів та їх складових елементів, що визначають функціональну приналежність архітектурних комплексів. Вони дозволяють достатньо повно відтворити просторову та функціональну структуру міст та вдосконалити методику їх аналізу та реконструкції.

5. За допомогою порівняльного та структурного аналізів, експериментального моделювання виявлено та запропоновано до використання як базові такі основні принципи функціонально-просторової організації столярних міст: 1) збірності (іммаргентності), що зумовлений наявністю столярного адміністративного статусу міста; 2) сакралізації в структурній організації, що визначалася християнською ідеологією та характером стосунків з княжою владою церковної організації; 3) динамізму розвитку структури міста; 5) спадковості при розплануванні нових об'єктів та розширенні території міста.

6. У дисертації встановлено, що планувально-просторова структура столярних міст Галицької землі виражається: 1) у типах їх планувально-просторових відношень до підпорядкованих містобудівних районів (міст←окольний міст, підгороддя, острів); а) середній тип – Звенигород; б) дотичний (секторний) – Перемишля, Галич, Тербовля; в)

роздільний – Львів; 2) у типах ландшафтно-планувальних вирішень: а) терасно-останцевий – Перемишль, Львів, б) мисовий – Терехівля, Галич, в) острівний – Звенигород.

7. Встановлено такі характерні риси формування архітектурно-планувальної структури столичних городів Галицької землі: 1) палацовий комплекс з каплицею закладався на кульмінаційній по висоті ділянці столичного міста, поблизу лінії оборонних валів; палацово-храмові комплекси княжих дворів підпорядковувалися принципові фронтальної композиції (Перемишль, Галич); 2) головний храм на території міста є композиційним центром містобудівного ансамблю; 3) розміри вже існуючих головних за ієрархічним рівнем храмів могли використовуватись будівничими як основний планувальний модуль при розбудові архітектурних комплексів та розплануванні нових ансамблів; 4) при розплануванні архітектурних об'єктів та комплексів Перемишля, Галича та Звенигорода використано візантійську систему мір.

8. Розвиток архітектурно-просторової організації столичних городів Галицької землі мав кілька етапів: 1) XI – перша пол. XII ст., коли апогею розвитку досягли центри удільних князівств Перемишль, Звенигород, Терехівля. Для них характерна невелика площа міста, що мав двочленну структуру; 2) з середини XII до серед. XIII ст. головною столицею Галицької землі є місто Галич, характерною рисою якого є значна укріплена площа (25 га, з околицями – 50 га), відкритість простору центру з княжим двором та собором, складна і розвинута система укріплень; 3) в середині – другій половині XIII ст. статус столиці отримує місто Львів, для якого характерним є посилення врахування оборонних факторів, зменшення площі княжої резиденції, компактність композиції, розділення систем оборонних укріплень міста та підгороддя.

При зміні засад функціональної та планувально-композиційної організації столичних міст Галицької землі, що відбуваються в кінці XIII – у XIV ст., столичні міста втрачають своє первісне функціональне призначення. Це призводить до виокремлення їх дитинців з єдиної оборонної системи міста в окремі оборонні об'єкти – *замки* (королівські, старостинські, шляхетські, що споруджуються переважно на території княжого двору чи дитинця міста) або ж, як у випадку з Галичем, – капітульні *монастирі*.

Виявлення принципів архітектурно-просторової організації столичних городів Галицької землі та встановлення закономірностей їх розвитку дозволяє збагатити теорію та історію архітектури і містобудування України, вдосконалити методи архітектурних досліджень містобудівної спадщини українських міст періоду Київської Русі, виявити нові підходи до регенерації їх історичного середовища.

Список опублікованих праць здобувача за темою дисертації:

Статті:

1. Лукомський Ю., Петрик В. Перемиський замок за княжої доби // Пам'ятки України: історія і культура. – Київ, 1995. – № 3. – С. 120-124.
2. Петрик В. До проблеми атрибуції "вавілонів" // Вісник Державного університету "Львівська політехніка". Архітектура. – Львів, 1998. – № 358. – С. 88–95.
3. Петрик В. Трансформація містобудівельної структури Перемишля X - початку XIV ст. // Вісник Державного університету "Львівська політехніка". Архітектура. – Львів, 1999. – № 375. – С. 52-56.
4. Лукомський Ю., Петрик В. Міста Галицького князівства XI-XIII ст. / Книга міст Галичини // Вісник Державного університету "Львівська політехніка". Архітектура. – Львів, 1999. – № 379. – С. 43-52.
5. Петрик В. Етапи розпланування адміністративно-релігійного центру на Крилоській горі в XI-XVIII ст. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура. – Львів, 2000. – № 410. – С. 116-120.
6. Петрик В. Архітектура та планувальний уклад княжого двору на Перемишльському дитинці у X – XIV ст. // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – Київ, 2001. – Випуск 8. – С. 187-199.
7. Бевз М., Бевз В., Лукомський Ю., Петрик В. Успенський собор давнього Галича: проблеми дослідження, збереження та консервації // Пам'ятки України. – Київ, 2001. – № 4. – С. 30-35.

Матеріали доповідей:

8. Петрик В. Церковна архітектура Перемишля X-XVI ст. / Церковне мистецтво Перемиської єпархії. (Матеріали міжнародної наукової конференції, 25-26 березня 1995 р., м.Ланьцут, Польща) – Ланьцут, 1999. – С. 233-242.
9. Бевз М., Петрик В. Містобудівна структура ранньосередньовічного Перемишля // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич, 2002. – Вип. VI. – С. 53-65.
10. Диба Ю., Петрик В. Планувальна структура "долокаційного Львова" / Семінарії "Княжі часи". – Львів, 2002. – С. 40-59.

АНОТАЦІЯ

Петрик В.М. Архітектурно-просторова організація стольних городів Галицької землі XI-XIII століть. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 - теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національний університет

"Львівська політехніка", Львів, 2003.

Дисертація присвячена дослідженню головних структурно-планувальних елементів міст Київської Русі – городів, на прикладі Перемишля, Галича, Звенигорода, Теробовлі, Львова. У роботі обґрунтовано використання поняття “стольний город” в дослідженнях з історії архітектури України. В дисертації запропоновано і досліджено модель функціонально-просторової організації стольного міста XI-XIII ст. Моделювання дало змогу виявити принципи функціональної організації стольних городів та чинники впливу на їх розвиток. Визначено методи розпланування визначних архітектурних ансамблів та комплексів на території стольних городів Галицької землі, характерні риси їх функціональної, планувальної та просторової структури. На основі комплексного аналізу функціонально-просторової організації та архітектурно-планувальної структури стольних городів Галицької землі виявлено основні етапи та особливості розвитку їх архітектурно-просторової організації з XI до кінця XIII ст.

Ключові слова: стольний город, Галицька земля, функціонально-просторова організація, модель, архітектурно-планувальна структура.

АННОТАЦИЯ

Пэтрык В.М. Архитектурно-пространственная организация стольных городов Галицкой земли XI-XIII веков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Национальный университет "Львовская политехника", Львов, 2003.

Диссертация посвящена исследованию главных структурно-планировочных элементов городов Киевской Руси – градов, на примере Перемишля, Звенигорода, Теробовли, Галича, Львова. В диссертации предложена и исследована модель функционально-планировочной организации стольного града XI-XIII вв. Моделирование дало возможность выявить принципы функциональной организации стольных градов и факторы, влиявшие на их развитие. Определены методы распланировки архитектурных ансамблей и комплексов на территории стольных градов Галицкой земли, характерные черты их функциональной, планировочной и пространственной структуры. С помощью комплексного анализа функционально-планировочной организации и архитектурно-пространственной структуры стольных градов Галицкой земли определены основные этапы и особенности их архитектурно-пространственной организации с XI до конца XIII вв.

Ключевые слова: стольный град, Галицкая земля, функционально-пространственная организация, архитектурно-планировочная структура.

SUMMARY

Petryk V.M. The architectural-spatial organisation of capital's castle-towns of the Halych Land in the 11th – 13th centuries. – Manuscript.

The thesis for a candidate's degree in architecture by speciality 18.00.01 – The theory of architecture, restoration of architectural monuments. – Lviv Polytechnic National University, Lviv, 2003.

The dissertation is devoted to the studying of the architectural-spatial organisation of castle-towns ("*horods*") as the main planning-structural parts of medieval towns on the Kyivan Rus' state. The capital castle-towns of the Halych Land, such as Peremyshl', Zvenyhorod, Terebovlia, Halych and Lviv are investigated as examples.

The model of function-spatial organisation of capital castle-town has been proposed and investigated. The space of a castle-town is analysed at four structural levels, such as: a) town (city) area, b) architectural complex, c) architectural object (buildings), d) inside spaces, rooms and buildings structures. In the dissertation there was for the first time proposed and investigated the model of function- spatial organisation of a capital castle-town of the 11th-13th centuries. The model considers the specialities of social structure and the outlook of Kyivan Rus' society. By the means of modelling the main principles of functional- spatial organization of the capital castle-towns and the factors that affected its development.

While investigating the architectural-planning structure of Halych capital castle-towns there were found several new architectural objects. The main principle of planning outstanding architectural ensembles and complexes was usage of the main cathedral of the town as a planning measure. Typical features of functional, planning and spatial structures of castle towns were defined. It has allowed to clarify their limits, determined the relations with subordinated parts of the city.

The complex analysis of the results of the modeling of the functional- spatial organization and investigated architectural-planning structure of the Halych capital castle-towns has revealed the main stages and peculiarities of development of their architectural-spatial organization from the 11th to the end of the 13th centuries. The ways of transformation of castle towns after the loss of their capital function are showed.

The main result of the dissertation investigation is improvement of methodology of studying the architectural-spatial structure of medieval Ukrainian cities. The ways of using the results of the work in the investigations of theory and history of architecture of Ukraine, in restoration of architectural monuments and protecting historical environment of settlements.

Key words: capital castle-town, Halych Land, modeling, functional-spatial organization, architectural-planning structure.

Підписано до друку 30.04.2003. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 1,0. Папір офсетний. Тираж 100.
Друк - різнографія. Замовлення № 1046.
Віддруковано в ДП «Схід сонця»,
тел. (0322) 98-00-81.
Адреса: м. Львів, вул. Коперника, 11

АВ 55.125

Мист.

Мист

ДЕРЖ